

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18.05.1999, sp. zn. 31 Cdo 1704/98, ECLI:CZ:NS:1999:31.CDO.1704.1998.1

Číslo: 27/2000

Právní věta: Právní úkon dlužníka je za podmínek uvedených v ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. odporovatelný nejen tehdy, jestliže pohledávka věřitele byla vymahatelnou již v době, kdy byl učiněn, ale i v případě, že byl učiněn dříve, než se věřitelova pohledávka za dlužníkem stala vymahatelnou. Odpůrčí žalobě lze vyhovět tehdy, jestliže pohledávka žalujícího věřitele byla vymahatelnou v době rozhodování soudu.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 18.05.1999

Spisová značka: 31 Cdo 1704/98

Číslo rozhodnutí: 27

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Právní úkony

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobkyně se domáhala (žalobou změněnou se souhlasem soudu prvního stupně), aby jí žalovaná zaplatila 200 000 Kč. Žalobu zdůvodnila zejména tím, že manželé žalované P. P. poskytla na základě smlouvy ze dne 13. 1. 1992, č. 2508-2715252-278, úvěr ve výši 2 000 000 Kč; protože úvěr řádně nevrátil, bylo mu pravomocným a vykonatelným rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 30.10.1994 uloženo, aby žalobkyni zaplatil na úhradu této pohledávky 1 928 954,10 Kč s 27% úrokem z částky 1 623 800 Kč od 1. 1. 1994 do zaplacení a náhradu nákladů řízení ve výši 89 340 Kč. Bezpodílové spoluvlastnictví žalované a P. P. bylo rozsudkem Okresního soudu v Písku ze dne 4. 2. 1994 zrušeno a manželé P. uzavřeli dne 10. 2. 1994 dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, která „znemožnila uspokojení vymahatelné pohledávky vůči P. P.“. Protože je tato dohoda vůči žalobkyni právně neúčinná, žalobkyně požaduje, aby jí žalovaná zaplatila to, co lze dosáhnout z výtěžku dražby movitých věcí, které byly předmětem vypořádání.

O k r e s n í s o u d v Písku rozsudkem ze dne 20. 5. 1997 žalobě vyhověl a rozhodl, že žalovaná je povinna zaplatit žalobkyni na náhradě nákladů řízení 8000 Kč. Na základě provedených důkazů dovodil, že dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, uzavřená mezi žalovanou a P. P. dne 10. 2. 1994, „zkracovala v daném čase a za dalších okolností“ uspokojení vymahatelné pohledávky žalobkyně; námitku žalované, že vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví „zachovávalo paritu“, soud prvního stupně odmítl s odůvodněním, že P. P. nepřevzal do svého vlastnictví téměř žádné

movité věci a že o jemu připadající „finanční hotovosti“ 500 000 Kč nebylo prokázáno, zda se tak skutečně stalo. V průběhu řízení žalovaná rovněž neprokázala, že „v okamžiku“ uzavření dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví nemohla ani při náležité péči poznat úmysl P. P. zkrátit věřitele. Soud prvního stupně dospěl k závěru, že dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví ze dne 10. 2. 1994 je ve smyslu ustanovení § 42a obč. zák. vůči žalobkyni neúčinná. Protože bylo „na vůli“ žalobkyně, zda bude „žalovat na určení nebo na plnění“, a protože žalobkyně „zvolila druhou variantu“, byl soud „tím vázán“ a žalobě vyhověl.

K odvolání žalované K r a j s k ý s o u d v Českých Budějovicích rozsudkem ze dne 21. 1. 1998 rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl; současně rozhodl, že žalobkyně je povinna zaplatit žalované na náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů 37 125 Kč „na účet právního zástupce“ žalované. Odvolací soud dovodil, že podle ustanovení § 42a obč. zák. lze úspěšně odporovat jen těm právním úkonům dlužníka, které zkracují uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele; vymahatelnou pohledávkou se rozumí „její vykonatelnost, tj. možnost nuceného soudního výkonu rozhodnutí“. Protože odporovaný úkon (dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví) byl učiněn dne 10. 2. 1994 a protože pohledávka žalobkyně vůči P. P. se stala „vykonatelnou“ až dnem 17. 12. 1994, nelze ustanovení § 42a obč. zák. v posuzovaném případě „aplikovat“; podle názoru odvolacího soudu úmysl dlužníka zkrátit vymahatelnou pohledávku věřitele „může být objektivně dán teprve u vykonatelné pohledávky, nikoliv u pohledávky, která sice existuje, ale není vykonatelná“. I když „zatím nelze vyloučit“ úmysl dlužníka P. P. zkrátit věřitele dohodou o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, není žaloba důvodná.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podala žalobkyně z důvodu uvedeného v ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o.s.ř. dovolání. Namítá, že „absence exekučního titulu věřitele v době realizace odporovatelného právního úkonu“ není důvodem pro zamítnutí odpůrcí žaloby. Vymahatelnost pohledávky je totiž významná pouze pro posouzení aktivní legitimace k podání odpůrcí žaloby; znamená to, že musí být dána v době rozhodování soudu a nikoliv v době dřívější. Podle názoru žalobkyně dlužník musí být „v době realizace svého úkonu“ v postavení dlužníka vůči věřiteli (věřitel musí mít za dlužníkem splatnou pohledávku). Protože v době rozhodování soudů žalobkyně měla za dlužníkem P. P. vymahatelnou pohledávku a protože v době právního úkonu (dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví) byla její pohledávka splatná, byla žaloba podána „v souladu s příslušným ustanovením hmotného práva“. Žalobkyně navrhla, aby dovolací soud napadený rozsudek zrušil a aby věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d České republiky jako soud dovolací (§ 10a o.s.ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o.s.ř. a že jde o rozsudek, proti kterému je podle ustanovení § 238 odst. 1 písm. a) o.s.ř. dovolání přípustné, přezkoumal napadený rozsudek bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o.s.ř.) a dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné. Proto napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Věřitel se může domáhat, aby soud určil, že dlužníkovy právní úkony, pokud zkracují uspokojení jeho vymahatelné pohledávky, jsou vůči němu právně neúčinné; toto právo má věřitel i tehdy, je-li nárok vůči dlužníkovi z jeho odporovatelného úkonu již vymahatelný anebo byl-li již uspokojen (§ 42a odst. 1 obč. zák.)

Odporovat je možné právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám, a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými (§ 116 a § 117 obč. zák.), nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s

výjimkou případu, když druhá strana tehdy dlužníkům úmysl zkrátit věřitele i při náležité pečlivosti nemohla poznat (§ 42a odst. 2 obč. zák.).

Právo odporovat právním úkonům lze uplatnit vůči osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn, nebo které vznikl z odporovatelného úkonu dlužníka prospěch (§ 42a odst. 3 obč. zák.).

Právní úkon, kterému věřitel s úspěchem odporoval, je vůči němu neúčinný potud, že věřitel může požadovat uspokojení své pohledávky z toho, co odporovatelným úkonem ušlo z dlužníkovu majetku; není-li to dobře možné, má právo na náhradu vůči tomu, kdo měl z tohoto úkonu prospěch (§ 42a odst. 4 obč. zák.).

Smyslem žaloby podle ustanovení § 42a obč. zák. (odpůrcí žaloby) je - uvažováno z pohledu žalujícího věřitele - dosáhnout rozhodnutí soudu, kterým by bylo určeno, že je vůči němu neúčinný dlužníkem učiněný právní úkon. Rozhodnutí soudu, kterým bylo odpůrcí žalobě vyhověno, pak představuje podklad k tomu, že se věřitel může na základě titulu způsobilého k výkonu rozhodnutí (exekučního titulu), vydaného proti dlužníku, domáhat nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co odporovaným (právně neúčinným) právním úkonem ušlo z dlužníkovu majetku, a to nikoliv proti dlužníku, ale vůči osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn. V případě, že uspokojení věřitele z tohoto majetku není dobře možné (např. proto, že osobě, v jejíž prospěch dlužník odporovaný právní úkon učinil, již takto nabyté majetkové hodnoty nepatří), může se věřitel - místo určení neúčinnosti právního úkonu - domáhat, aby mu ten, komu z odporovatelného právního úkonu dlužníka vznikl prospěch, vydal takto získané plnění. Odpůrcí žaloba je tedy právním prostředkem sloužícím k uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele v řízení o výkon rozhodnutí (exekučním řízení), a to postižením věcí nebo jiných majetkových hodnot, které odporovaným právním úkonem ušly z dlužníkovu majetku, popřípadě vymožením peněžité náhrady ve výši odpovídající prospěchu získanému z odporovatelného právního úkonu.

K odpůrcí žalobě je aktivně věcně legitimován (srov. § 42a odst. 1 obč. zák.) věřitel, jehož pohledávka za dlužníkem je vymahatelná (srov. též rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. 11. 1996, sp. zn. [15 Co 714/95](#), uveřejněný pod č. 12 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 1998); vymahatelnou se - jak správně uvedl odvolací soud - rozumí taková pohledávka, jejíž splnění lze vynutit cestou výkonu rozhodnutí (exekuce), tj. pohledávka, která byla věřiteli přiznána vykonatelným rozhodnutím nebo jiným titulem, podle kterého lze nařídit výkon rozhodnutí (exekuci).

Pasivní věcná legitimace je upravena v ustanovení § 42a odst. 3 obč. zák. Žaloba o určení, že dlužníkům právní úkon je vůči věřiteli neúčinný, může být úspěšná jen tehdy, byla-li podána vůči osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn. Žaloba o zaplacení peněžité náhrady, která je opodstatněná - jak plyne z ustanovení § 42a odst. 4 obč. zák. - jen tehdy, není-li dobře možné uspokojení věřitele z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkovu majetku, pak musí směřovat vůči osobě, které vznikl z odporovatelného právního úkonu dlužníka prospěch.

Podmínky, za nichž věřitel může právním úkonům dlužníka odporovat, uvádí ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. Odporovatelným je takový právní úkon dlužníka, který učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám. Úmysl dlužníka cum animo fraudandi není podmínkou odporovatelnosti tehdy, jestliže „druhou stranou“ jsou osoby dlužníkovi blízké; úmysl dlužníka zkrátit jeho věřitele v takovémto případě zákon předpokládá a je na osobách dlužníkovi blízkých, aby prokázaly opak (tj. že úmysl dlužníka zkrátit věřitele nemohly i při náležité pečlivosti poznat).

Z toho, jak zákon vymezuje podmínky odporovatelnosti právním úkonům dlužníka, nevyplývá, že by předpokladem odporovatelnosti muselo být zkrácení uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele nebo splatné pohledávky věřitele. Protože je možné odporovat právním úkonům dlužníka, které

zkracují věřitele (učiněným v úmyslu zkrátit věřitele), postačuje, aby dlužník sledoval svým jednáním zkrácení jakékoliv pohledávky svého věřitele; není vůbec rozhodné, zda šlo o pohledávku splatnou či nesplatnou, popřípadě budoucí, nebo zda pohledávka byla vymahatelnou. Pro uplatnění odporu je z tohoto hlediska významné jen to, že věřitel skutečně má vůči dlužníku pohledávku (tedy že je jeho věřitelem) a že dlužník učinil právní úkon v úmyslu zkrátit její uspokojení (tj. že svým právním úkonem úmyslně nastolil takový stav, který věřiteli znemožňuje nebo ztěžuje uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku).

V ustanovení § 42a odst. 1 obč. zák. uvedený požadavek, aby pohledávka věřitele byla vymahatelná, nevymezuje podmínku odporovatelnosti právním úkonům dlužníka, ale - jak správně uvádí dovolatelka - aktivní věcnou legitimaci k odpůrcí žalobě; podmínky, za nichž věřitel může právním úkonům dlužníka odporovat, totiž určuje - jak uvedeno již výše - ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. a nikoliv ustanovení § 42a odst. 1 obč. zák. K tomu, aby žalující věřitel byl věcně legitimován, tedy postačuje, aby jeho pohledávka za dlužníkem byla vymahatelnou alespoň v době rozhodnutí soudu o jím podané odpůrcí žalobě (§ 154 odst. 1 o.s.ř.).

Z uvedených důvodů dospěl dovolací soud k závěru, že právní úkon dlužníka je za podmínek uvedených v ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. odporovatelný nejen tehdy, jestliže pohledávka věřitele byla vymahatelnou již v době, kdy byl učiněn, ale i v případě, že byl učiněn dříve, než se věřitelova pohledávka za dlužníkem stala vymahatelnou. Odpůrcí žalobě pak lze vyhovět tehdy, jestliže pohledávka žalujícího věřitele byla vymahatelnou v době rozhodování soudu.

V posuzovaném případě bylo z hlediska skutkového stavu mimo jiné zjištěno (správnost skutkových zjištění dovolatelka nezpochybňuje), že pohledávka za dlužníkem P. P. z titulu úvěrové smlouvy ze dne 13. 1. 1992, č. 2508-2715252-278, byla žalobkyni přisouzena rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 30. 10. 1994, který se stal podle potvrzení vyznačeném na rozsudku vykonatelným dnem 17. 12. 1994. Odporovatelný právní úkon (dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví mezi žalovanou a dlužníkem P. P.) byla uzavřena dne 10. 2. 1994. I když ke dni uzavření dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví pohledávka žalobkyně ještě nebyla vymahatelnou (v té době probíhalo řízení o této pohledávce, zahájené u soudu dne 15. 7. 1993), bylo pro rozhodnutí v této věci podstatné, že v době vyhlášení rozsudku soudu prvního stupně byla pohledávka žalobkyně vymahatelnou. Nedostatek vymahatelnosti pohledávky žalobkyně tedy nemohl být důvodem pro zamítnutí žaloby.

Protože rozsudek odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci, Nejvyšší soud České republiky jej zrušil a věc vrátil Krajskému soudu v Českých Budějovicích k dalšímu řízení (§ 243b odst. 1, část věty za středníkem, § 243b odst. 2, věta první, o.s.ř.).

V dalším řízení odvolací soud přihlédne také k tomu, že usnesením Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 5. 2. 1999 byl na majetek dlužníka P. P. prohlášen konkurs. Uvedená skutečnost má totiž význam i pro toto řízení, neboť po prohlášení konkursu vše, o co byl odporovatelným právním úkonem zkrácen dlužníkův majetek, musí být vráceno do konkursní podstaty, a není-li to možné, musí být konkursní podstatě poskytnuta peněžitá náhrada (srov. § 16 odst. 4 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů). I když v řízení může být i po prohlášení konkursu na majetek dlužníka pokračováno, lze vyhovět žalobě - při splnění předpokladů uvedených v ustanovení § 42a obč. zák. - jen tehdy, navrhne-li žalobkyně (a v tomto směru změni žalobu), aby jí požadované plnění bylo poskytnuto do konkursní podstaty (k rukám správce konkursní podstaty úpadce P. P.).